

WERELDBEELD OP Z'N KOP

Spelen met hiërarchie, Engelbregt weet er alles van. In zijn werk onderzoekt hij de grenzen van inspraak en invloed. Al zijn projecten zetten daardoor éven je wereldbeeld op z'n kop. In 2002 startte hij met een project 'De Dienst' in de Tweede Kamer. De ultieme uitdaging...

Door Sonja van der Sar
www.sonjavandersar.nl

En heb je de hiërarchie in de kunstwereld overhoop gegooid? De politiek?

De Tweede Kamer koos mij uit een lijst van gerenommeerde kunstenaars om een kunstwerk te maken voor een nieuw gebouw. Ik wilde het systeem dat alleen gearriveerde kunstenaars voor belangrijke overheidsgebouwen kunst mogen maken bevragen. Juist voor de Tweede Kamer vond ik dat systeem niet toereikend. Ik heb daarom een belangrijk deel van mijn invloed overgedragen aan 'het Volk', dat normaliter niet voor dit soort opdrachten in aanmerking komen. Ik dacht ook, er wordt zoveel geklaagd over kunst en over hoeveel belastingcenten dat wel niet gekost heeft, ik ga aan de burger zelf vragen aan welk kunstwerk het geld moet worden uitgegeven. Dus ja, dat zou je best zo kunnen stellen.

En ging dat?

Nou, het idee was dus dat het volk zelf mocht reageren op de voorstellen die waren gedaan, maar ze konden ook zelf voorstellen voor een kunstwerk indienen. Iedereen was enthousiast over mijn plan. Helemaal leuk. Totdat..., jawel, er een kunstenaar met het idee kwam om een

beeld van een Abu-Ghraib gevangene in brons te laten gieten met de tekst God Bless America erboven. De Volkskrant drukte een foto van dit idee af op de voorpagina en toen was de beer los. Een aantal kamerleden beseftte zich ineens wat dat inhield, dat burgers konden bepalen wat voor kunstwerk er in het gebouw kwam te hangen. Het project werd volledig onderuit gehaald. Een kamerlid zei in De Volkskrant, 'de bevolking mag wel kiezen, maar wij hebben uiteindelijk het laatste woord'. Heel grappig om te zien hoe dat werkt.

Ik ben er zelf overigens ook niet meer zo zeker van of inspraak wel altijd goed is... Mensen reageren vaak primair en vanuit een kortetermijndenken, terwijl de regering juist beleid moet maken voor onze kinderen over 20 jaar.

Wat houdt hiërarchie eigenlijk voor jou in?

Hiërarchie gaat voor mij heel erg over machtsverhoudingen. Je komt in een bepaald kader terecht of wordt op je plek gezet door iemand boven jou en wordt geacht daarin te functioneren. Mensen zijn van nature erg gevoelig voor kaders en zijn snel geneigd om binnen die kaders te reageren op wat ze wordt gegeven. Ze passen zich aan. Maar ik zie ook dat mensen er kriebelig van worden, omdat het door machtsverhoudingen moeilijk is om bij jezelf te blijven.

Hen je daar zelf ook last van?

Ik begon ooit als grafisch ontwerper, maar ontdekte dat daar een heleboel regels golden. Toen dacht ik, ik word kunstenaar. Maar daar was het natuurlijk niet anders. Er zijn regels

om te bepalen wie er aandacht krijgt als kunstenaars en wie niet. Het zijn in zichzelf instandhoudende gehelen. In de kunstwereld zie je die hiërarchie heel duidelijk in de musea, die bepalen wat echt goed is en wat niet. In mijn werk probeer ik als kunstenaar projecten te maken die er juist niet als kunst uitzien. Het stempeltje 'kunst' zorgt er juist voor dat mensen de projecten minder serieus nemen. Die hiërarchie probeer ik juist te vermijden.

Hoe doe jij dat dan?

Ik kijk in welk systeem ik terecht ben gekomen en vraag me af 'voel ik me hier thuis?' Als dat niet het geval is, neem ik een stap terug, terug naar mezelf. Je hebt dan een aantal mogelijkheden. Stap ik als een anarchist uit het systeem? Kom ik met een ander systeem? Of treedt ik toch toe, ook al is er geen ruimte voor mij, en ga ik spelen met de hiërarchie? Op de laatste manier hou je het systeem een spiegel voor. Maar voor mij is het van belang dat ik zie hoe het systeem in elkaar zit om daarna een goede vorm te vinden om er mee om te gaan. Je gaat herkennen aan welke spelregels je je ergert en gebruikt je creativiteit om dan op zoek te gaan naar nieuwe vormen.

Zie je dat terug in je werk?

Nou, als kunstenaar ben ik altijd op zoek naar de ruimte die ontstaat als een systeem niet meer vanzelfsprekend is, dat vind ik een prettige ruimte. Als je loskomt van je oordelen en vooroordelen. Dat je op jezelf wordt terug geworpen en niet meer op de automaat verder kan gaan. Dat is het moment wat ik zoek. Dat

heeft te maken met verantwoordelijkheid, dat je de dingen om je heen niet als vanzelfsprekend ervaart maar er zelf over nadent.

Dat zie je ook terug in de enquête die je hebt gestuurd naar Amsterdammers over illegalen...

Het gegeven dat er illegalen zijn, dat het land heeft bepaald dat er illegalen zijn en legalen, is al een hiërarchisch gegeven... Maar dat terzijde, in de enquête werd gevraagd of mensen een illegaal aan zouden geven. Daarmee laat je mensen zichzelf afvragen 'Heb ik hier een verantwoordelijkheid in?', 'Steun ik het regeringsbeleid?' of 'Wil ik me daaraan onttrekken?'.

En het resultaat?

Mensen irriteerden zich aan het formulier, velen hebben het weggegooid, geklaagd of teruggestuurd. Je ziet vaak dat op het moment dat wanneer het je illegale Turkse buurman met kinderen betreft, de gemoederen verhit raken. Er ontstaat ophef als er een band is, want dan zijn mensen gelijkwaardig. Op het moment dat die band er niet is, lijkt het niet uit te maken.

Belangrijkste tip als je wil spelen met hiërarchie?

Humor is een belangrijke ingang als je op zoek bent naar verandering of iets op z'n kop wil zetten. Het werkt als een soort lachspiegel.

Martijn Engelbregt – www.egbg.nl / www.de-dienst.nl / www.burenwinkel.nl

DENK NIET IN 'OPLOSSINGEN'; CREËER KANSSEN

Als u zich fixeert op een enkele oplossing dan is de kans levensgroot dat u niet aansluit bij anderen. Denk liever in termen van knelpunten en behoeften. Signaleer de knelpunten en behoeften in uw (werk) omgeving. Zijn er meerdere personen die last hebben van dezelfde knelpunten of dezelfde behoeften hebben dan doet zich een kans voor om toe te werken naar een oplossing. U kunt ook kansen creëren door urgentie te organiseren. Laat mensen spelenderwijs of visueel ervaren en voelen wat het echte probleem is. Een gedeeld en gevoeld probleem doet al het ijs smelten.